

գիմադրելու աշխարհի հզոր արչաւանքներու. ուստի կամայ ակամայ վիզը ծոց օտար լուծերու տակ, սպասելով նպաստաւոր հանգամանքներու՝ ողջունելու համար իր ըղձալի ազատութեան արշալոյսը:

Հայկական նոր թագաւորութեանց — Բագրատունի, Արծրունի, Ռուբինեան — հետզհետէ հաստատումը կը ցուցնէ որ քրիստոնէութիւնը չէր մահացուցած մեր ցեղին մարտական ընդունակութիւնները: Ռուբինեան թագաւորներ, մասնաւորաբար՝ ունեցան անկախութեան այնպիսի աստիճան մը որմէ զուրկ մնացած էին Արշակունի թագաւորներ: Հայկական զէնքերը, ընդդէմ ոչ քրիստոնէից, արձանագրեցին այնպիսի յաջողութիւններ, որոնք կը բաւեն լիովին՝ կարկեցնելու քրիստոնէութիւնը իբրեւ թոյլ ու մեղկ պախարակող անդուռներուն:

Թողունք ազգային պատմութիւնը եւ ձեռք առնենք օտար ազգերունը, և պիտի տեսնենք պարզապէս չարաններ ապացոյցներու, որոնք կ'աղաղակեն թէ քրիստոնէական կրօնքը իր հետեորդները չի թուլցնէր, և չի զրկեր հերոսական եռանդէ: Զանց կ'ընենք այդ անհամար փաստերը և կը բաւականանանք միայն մատնանշելով որ այսօր աշխարհի մեծագոյն պետութիւններէն շատերը քրիստոնեայ պետութիւններ են, և մէկ քանին մեծագոյն աշխարհակալներ, որոնց զրօշին տակ կը բարգաւաճին ոչ քրիստոնեայ միլիոնաւոր զանդուածներ: Այս միայն կը բաւէր ցոյց տալու թէ քրիստոնէութիւնը հեռու է պարտուողական ոգիի դայեակ հանդիսանալու տխուր պաշտօնէն, ինչպէս կը մեղադրեն զայն յանրաւր՝ իր տգէտ եւ չարամիտ թշնամիները:

Ն. Վ. ՊՈՂԱՐԵԱՆ

ՅԱԿՈԲՈՍՆԵՐԸ ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Նախնական եկեղեցւոյ անձերուն մէջ, Յակոբոսները զիւրաւ տեղի տուած են չփոթութեան:

Միայն երկու Յակոբոսներ կան արդեօք մեր Փրկչին շրջանակին մէջ, թէ երեք: Անտարակոյս, նոր հարց մը չէ այս, քանի որ կը վերանայ մինչև քրիստոնէութեան սկիզբը, և այս իսկ պատճառաւ իր կարեւորութիւնը միշտ արդիական և հետաքրքրական կը մնայ: Երուսաղէմ՝ հայոց Սրբոց Յակոբեանց մայրավանքին մէջ կը գտնուի Զեբեդիայի որդւոյն՝ Յակոբոս Առաքեալին Գլխաղիրը (= գլխու գերեզման), ինչպէս նաեւ Երուսաղէմի առաջին եպիսկոպոսին Առաքելական Ս. Աթոռը, թէև այս վերջնոյն գերեզմանը Յովսափատու ձորին մէջ ցոյց կը տրուի, իսկ իր քարկոծման վայրը տաճարին հարթավայրին հարաւարեւելեան անկիւնին մօտ:

Մենք մանրամասնօրէն պիտի քննենք խնդիրը, ուսումնասիրելով Նոր Կտակարանը, առանց զանց ընելու աւանդութիւնը և արտաքին հեղինակները:

ԶԵԲԵԴԻԱՅԻ ՈՐԻՒՆ՝ ԶԵԲԵԴԵԱՆ ՅԱԿՈԲՈՍ ԱՌԱՔԵԱԼԸ

Աւետարանիչները առաքելոց իրենց անուանակոչութիւններուն մէջ կը յիշեն երկու Յակոբոսներ. ասոնցմէ առաջինը Զեբեդիայի որդին Յակոբոս առաքեալն է, եղբայրը Յովհաննէս աւետարանիչի: Այս երկու հարազատ եղբայրները, բնիկ Բեթսայիդացի էին — քաղաք մը Տիբերիական ծովուն արեւմտեան ափերուն վրայ — և արհեստով ձկնորս. Յիսուս իրեն կանչեց զիրենք. «Եկայք զկնի իմ, և արարից զձեզ որսորդս մարդկան» (Մատթ. Դ. 19): Այս երկուքը Յիսուսի կողմէն կոչուեցան «Բաներեքէս», «Որդիք Որոտման» (որոտումի որդիներ):

Այս Յակոբոս Զեբեդեան Առաքեալը, իր եղբայրը Յովհաննէս, և Պետրոսը, Տիրոջ երեք սիրելագոյն առաքեալներէն էին, և Անոր հետ միասին ներկայ գտնուեցան Յայրօսի աղջկան յարութեան, Թաքոր լե-

րան վրայ կատարուած Պայծառակերպութեան, և Դեթսեմանի տաճնապին (Մարկ. Դ. 35-43, Մատթ. Ժէ. 1-3, Մարկ. Թ. 1-12, Դկս. Թ. 28-36, Մարկ. ԺԴ. 32-34): Հերոնիմոսի վերագրուած լատինական հին աւանդութեան մը համաձայն, Մեծն (Le Majeur) Յակոբոս կոչուած է ան, մակդիր մը որ Աւետարաններուն մէջ գոյութիւն չունի: Ան՝ երկոտասան առաքելներէն առաջին նահատակը եղաւ որ իր արիւնք տուաւ Քրիստոսի սիրոյն, և Ս. Երուսաղէմի մէջ զխատուեցաւ 42 (կամ 44) թուականին, Հերովդէս-Ագրիպպայի հրամանաւ. «Եւ սպան զՅակովբոս, զեղբայր Յովհաննու, սրով» (Գործ. Առաք. ԺԲ. 2):

ՅԱԿՈԲՈՍ ԱԼՓԵԱՅ

Երկոտասան առաքելներուն մէջ յիշուած երկրորդ Յակոբոսը Ալփէոսի որդին է, Յակոբոս Ալփեայ կոչուած, որ ունէր Յուդա անունով եղբայր մը, և որ կը կոչուի նաեւ Յուդա-Թադէոս, նախապէս Դեբէոս անունով ծանօթ:

Բացի առաքելոց այս անուանակոչութենէն, Յակոբոս Ալփեայի մասին, սրբազան հեղինակներու մօտ ունէ յիշատակութիւն գոյութիւն չունի:

ԿՐՏՍԵՐՆ ՅԱԿՈԲՈՍ

«ՏԵԱՌՆԵՂԲԱՅՐ» (*) ԱՌԱՔԵԱԼ

Մատթէոս, Մարկոս և Դուկաս աւետարանիչները կը յիշեն Գողգոթայի վրայ ներկայութիւնը կնոջ մը, Մարիամ անուանով, որ էր «Յակովբոս Փոքրկան և Յովսեայ մայրն» (Մարկ. ԺԵ. 40, Մատթ. Իէ. 56, Դկս. ԻԴ. 10): Վերոյիշեալ Յակոբոս կրքսները կամ փոքր և Յովսէսը, Յուդա և Սիմէոն անուններով երկու ուրիշ եղբայրներ ևս ունէին: Վերոյիշեալ չորս եղբայրները «Տեառնեղբայր» կոչուած են:

Դուկաս Աւետարանիչ իր Գործք Առաքելոցին մէջ բազմիցս կը յիշէ Յակոբոս անունով անձ մը, առանց սակայն ճշգրիտ անոր ունեցած առաւելութիւնը, որ, շուրջ առաջին դարու կիսուն, Ս. Երուսաղէմի մէջ շատ կարեւոր դեր մը կը կատարէ:

Միւս կողմէն Պօղոս Առաքեալի, իր առ Գաղատացիս թուղթէն կը հասկնանք թէ այս անձը անտարակոյս «Տեառնեղբայր» կոչուած Յակոբոս Առաքեալն է: Դիտենք նոյնպէս թէ, Հեկեսիպպոսի և Կղեմէս Առաքեալներին (Բ. դար) վկայութեանց համաձայն, Յակոբոս «Տեառնեղբայր» Առաքեալը, Ս. Երուսաղէմի առաջին եպիսկոպոսը եղաւ. դարձեալ քրիստոնէական հնամենի աւանդութիւնը զայն կոչած է «Արդարն Յակոբոս», մակդիր մը՝ որ ցոյց կուտայ իր խտամբերութիւնը և սրբութիւնը:

Վերջապէս, Յովսեփոս անոր փառաւոր վախճանը մեզի ցոյց կուտայ. «Յերուկ Անանի» (*) որդին, Անան քահանայապետը, Սենեարիոնի մէջ Ժողով գումարելով, անոր առջև ամբաստանեց Յակոբոսը, եղբայրն Յիսուսի, որ կոչուած է նաեւ Քրիստոս», իսկ ըստ այլոց, օրինազանցութեան պատճառաւ քարկոծել տուաւ զայն: (**)

ԽՆԴԻՐԸ

Ուրեմն, ըստ երևոյթիւն շատ որոշ կերպով երեք Յակոբոս անունով անձեր կան մեր Տիրոջ չըջանալիւն մէջ:

ա) Զբեդիայի որդին Յակոբոս Առաքեալ,
բ) Ալփէոսի որդին Յակոբոս Առաքեալ,
գ) «Տեառնեղբայր» Յակոբոս Առաքեալ. ասոնցմէ առաջին երկուքը առաքելական խումբին մաս կը կազմեն:

Այսուամենայնիւ, սուրբ գրական ամենէն շատ տարածուած կարծիքներու համաձայն, ասոնցմէ երկուքը միայն կը ճանչցուին, ենթադրելով որ Ալփէոսի որդին Յակոբոս Առաքեալը ուրիշ մէկը չէ, եթէ ոչ նոյնինքն «Տեառնեղբայր» Յակոբոս Առաքեալը, Ս. Երուսաղէմի առաջին եպիսկոպոսը, որ «Արդար» տիտղոսը կը կրէ: Ահաւասիկ բուն խնդիրը զոր պէտք է լուծել: Ուստի մէկ կողմ կը ձգենք Զբեդիայի որդին Յակոբոս Առաքեալը, և մեր ուսումնասիրութեան մէջ լոկ Ալփիայի որդին Յակոբոս Առաքեալը և «Տեառնեղբայր» կոչուած Յակոբոս Առաքեալը ուշա-

(*) Ծանօթ է որ, Հրէից մէջ, մօտիկ ազգականներ «եղբայր» կը կոչուէին, ինչպէս եղբորդիներ, մօրեղբորդիներ, հօրեղբորդիներ եւլն:

(*) Այս Ծեռուկ Անան կամ Աննան այն Բահայապէսն էր, որուն առջեւ Յիսուս ահաւան էլաւ, Աւագ-Հինգաբքի գիւղեր (Յովն. ԺԷ. 13):

(**) Հնախօսութիւնք Հրէից, Ի. 9. Սալմօն Ռեյմաքի վկայութեամբ, յանիսաւ կը բուի մերձիկ այս հաստածին վաւերականութիւնը:

դրութեան առարկայ կ'ուզենք ընել, ջանալով կարելիութեան սահմանին մէջ վերալիշեալ երկու Յակոբոսներու նոյնութեան, նոյնացման և կամ զանազանութեան պարագաները ձգել ու յայտադրել:

Ա Ի Ա Ն Դ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ը

Եկեղեցական հայրերու և հին մատենագիրներու կողմէն, ոչ մէկ որոշ փաստ և վկայութիւն կարելի չէ ձեռք բերել, վասն զի անոնք այս խնդրոյն անուղղակիօրէն մօտեցած են, Ս. Մարիամի կուսութեան և Յովնէփի մօտին վիճարանութեանց առիթներով միայն: Ասոնցմէ երկուքը մասնաւորաբար, Ճանաչումներու (Recognitions) հեղինակը (Դ. դար), ապա՝ Կեսարիոյ եւսեբիոս եպիսկոպոսը (Դ. դար) մեզի կարծել կուտան թէ այդ երկու անուանակիցները կը զանազանուէին իրարմէ: Բայց այս վերջինը, նկատի առնելով մանաւանդ այդ ժամանակուան Կեսարիոյ և Երուսաղէմի երկու եկեղեցիներուն միջև տիրող փառքի, աստիճանի, զիրքի և գերագահութեան համար մղուած պայքարները, խնդիրներն ու հակառակութիւնները, թեւեւ չափ ունէր չբարձրացնելու Սուրբ Քաղաքին վարկը, անոր Առաքելական Ս. Աթոռին ընծայելով երկոտասան Առաքելալիներէն մին՝ իբրեւ առաջին եպիսկոպոս մ'ունենալու պատիւն ու փառքը:

Երկու անձերուն նոյնացման աւանդութեան կը հանդիպինք Պաղեստինի հին եկեղեցիին մէջ, Հեկեսիպպոսի (Բ. դար), Սուրբ Կիւրեղ Երուսաղէմացիի (Դ. դար), Հեղիքիուսի (Ե. դար), Սուրբ Քաղաքին Վրացական Տոմարին թարգմանութեան և մեկնութեան (Թ.-Ժ. դար) վկայութիւններով. Աղեքսանդրիոյ եկեղեցիին մէջ Կղեմէս Աղեքսանդրացիով (Բ. և Դ. դարեր) և Որոզինէսով, Յունական եկեղեցիին մէջ Սուրբ Յովհան Ոսկեբերանով (Դ. դար), իսկ Ասորական եկեղեցիին մէջ իրենց կիրարկած տոմարով և ծիսաբանով՝ վերագրուած Յակոբոս «Տեառնեղբայր» Առաքելոյն:

Այս մասին Լատին եկեղեցւոյ աւանդութիւնը աւելի յստակ և որոշ է: Բ. դարէն սկսեալ Զեբեդեան Յակոբոս Առաքելուն Մեծն Յակոբոս անունը կուտայ ան, զանազանելու համար անշուշտ Փոքր Յա-

կոբոսէն, որ առաքելական խումբին մէջ ըլլալով հանդերձ, անուանակից էր անոր, մինչդեռ այս վերջին անուանումը Վուկաթային մէջ տրուած է «Տեառնեղբայր» իսկ «փոքր» բառը, Աւետարանին Յունարէն բնագրին մէջ կը կրէ պարզապէս «Փոքր Յակոբոս»:

Այս պատճառաւ, Հերոնիմոս, իբրեւ վկայ այս աւանդութեան, այսպէս կ'առարկէ. «Ինչպէս ուրեմն երբեք Յակոբոս մը «փոքր» պիտի կոչուի, իրմէն աւելի մեծ է մը զանազանուելու համար, քանի որ, «մեծ» և «փոքր» բառերու սովորական գործածութիւնը մեզի ցոյց կուտայ տարբերութիւն մը երկու անձերու, երկու բաներու և ոչ թէ երեք անձերու: Տրիտենդեան ժողովին հայրերը (1545-1563), չեն վարանիր վաւերացնելու լատինական այս աւանդութիւնը, երբ կ'ըսեն թէ՝ Վերջին Օծման խորհուրդը կամ կարգը յանձնարարուած և գրուած է «Տեառնեղբայր» Յակոբոս Առաքելի կողմէն» (Նիստ ԺԴ. Վասն ի վերայ Վերջին Օծման, Գլուխ Ա.):

Արդի ժամանակներու մէջ, Յակոբոս անունով երկու անուանակից անձերուն նոյնացումը ճանչցուած եւ ընդունուած է չափ մը գիտուններու և Ս. Գրոց մեկնիչներու կողմէն, ինչպէս են Պարոնիուս, Էսթիուս, Սուարէզ, Թիլլմոն, Մէնօքիուս, Մալտոնատ, Բաթրիկի, Կորնելիուս Ա. Լաբիտ, չենք յիշեր աւելի հանրածանօթները, և արդի ուղղափառ Ս. Գրոց մեկնիչներու և ծանօթ հեղինակներու և գիտուններու մեծամասնութիւնը:

Թուղթ առ Դաղասացիս (Ա. 19).— Այս հատուածին մէջ, Սուրբ Պօղոս Առաքեալ կը գրէ Դաղատիոյ քրիստոնէից, որոնք քրիստոնէութեան դարձան և նոր կրօնքը ընդգրկած էին. «Ապա յետ երկու ամաց ելի յերուսաղէմ տեսանել զՊետրոս, և եղէ առ նմա առուրս հնգետասան: Զայլ ոք յառաքելոց անտի ոչ տեսի, բայց միայն ըզ-Յակովբոս գեղբայրն Տեառն»: Այս է Յունարէն բնագրին բնական թարգմանութիւնը. Այս Յակոբոս «Տեառնեղբայր» Առաքեալը զոր Պօղոս տեսաւ իր առաջին ճամբորդութեան ատեն Ս. Երուսաղէմի մէջ, շուրջ 41 թուականին, երկոտասան առաքելներէն մէկն էր. ուրեմն առանց վարանումի

կրնանք հաստատապէս ըսել թէ՛ ան՝ Ալ-
փէսոսի որդին Յակոբոսն է. «Տեառնեղբայր»
մակդիրով ծանօթ, որուն անձին նոյնա-
ցումը և կամ շփոթութիւնը կը պատկե-
րանայ մեր մօքին: Բողոքականներէն յե-
տոյ, կարգ մը ուրիշ Ս. Գրոց մեկնիչներ,
այս հին աւանդութեան մասին, ինչ ինչ
վերապահումներ ըրին, կոթնելով Ս. Գրոց
բազմաթիւ հատուածներուն վրայ, ուր՝
յունարէն «εἰ-μὲν» բացատրութիւնը, որ հոս
որոշիչ է և ոչ թէ բացայայտիչ, բացառա-
բար կամ ի բաց առեալ իմաստը տալով
անոր, փոխանակ «բայց միայն»-ի:

Ահաւասիկ անոնց կողմէ առարկուած
երկու գլխաւոր հատուածներէն: Յայտնու-
թեան գրքին հեղինակը խօսելով անդուն-
դին խորերէն մեկնող մարտնչներու մասին
այսպէս կը գրէ. —

«Եւ ասացաւ նոցա զի մի՛ մեղիցեն խոտոյ
երկրի և մի՛ ամենայն ծառոց, բայց միայն
մարդոյ երկրայնոյ, որ ոչ ունիցին զկնիք
ի վերայ ճակատու իւրեանց» (Յայտ. Թ. 4):

Որոշ է որ «εἰ-μὲν» յունարէն բացատ-
րութիւնը կարելի է հոս «բացառարար»
կամ «ի բաց առեալ» թարգմանել, վասնզի՝
մարդիկ բոյսերու տեսակ մը դաս չեն կազ-
մեր, կարելի է զանոնք բացառութիւն
նկատել, այս պատճառաւ «բայց միայն»
աւանդութիւնը ի զօրու կը մնայ, միւս մեկ-
նութեան անիմաստ ըլլալուն պատճառաւ:

Սուրբ Մատթէոս աւետարանիչ, Յի-
սուսի խօսքերէն հետեւեալ մէջբերումը
կ'ընէ իր Աւետարանին մէջ «Ո՛ր իցէ ըն-
թերցեալ ձեր զոր արար Դաւիթ, յորժամ
քաղցեաւ, և որ ընդ նմայն էին. զիարդ
եմուտ ի տունն Աստուծոյ և եկեր զհաց
զառաջաւորութեանն, զոր ոչ էր օրէն նմա
ուտել, և ոչ՝ որոց ընդ նմայն էին, բայց
միայն քահանայից» (Մատթ. ԺԲ. 3-4):

Շատ յստակ է որ, Դաւիթ թագաւո-
րին և իր ընկերակիցներուն փախուստին
ժամանակ, Ղևտական քահանայից դասը
անոնց հետ մաս չէր կազմեր, և հոս ևս
«բայց միայն» թարգմանութիւնը պարտա-
դիր է հրամայական է: Վերոյիշեալ այս
օրինակներուն վրայ հիմնուելով, բողոքա-
կան մեկնիչներ կը յաւակնին ըսելու թէ,
պէտք է այս թարգմանութիւնը կիրարկել
Գաղատացոց թուղթին համար ևս, ուր՝ Ս.
Պողոս Առաքեալին գաղափարն է հետեւեալը.

«Առաքեալներէն ոչ ոք տեսայ, բայց միայն
«Տեառնեղբայր Յակոբոսը»: Այսպէսով ա-
նոնք «Տեառնեղբայր» երկոտասանառաքե-
լոց խումբէն զուրս հանելու մարմաջմ'ունին:

Ասիկա, ինչպէս կ'ըսէ Հայր Լաւրանտ,
ամբողջովին ձրի ենթադրութիւն կամ կի-
բարկում մըն է, վասնզի՝ եթէ չորս կամ
հինգ և կամ աւելի թուով Ս. Գրական հատ-
ուածներ ուզենք մեկնուած և պարզա-
բանուած թարգմանել, աւելի քան մը ըրած
չենք ըլլար, որովհետեւ «անոնք բացարձա-
կապէս Սեմական իմաստ ունին», ուրիշ
խօսքով՝ անոնք բոլորն ալ Արամբէն լեզ-
ուի դարձուածքներ են, Յունարէն բառերով
արտայայտուած: Յունարէն «εἰ-μὲν» բա-
ցատրութիւնը միշտ «բայց միայն» կը նը-
շանակէ, ա՛յս է այս բառին բուն իմաս-
տը, յոյն հեղինակներու քով այս բառը
ասկէ ուրիշ իմաստ մը չունի ամենեկին:
Այդ բառին ուրիշ տարբեր իմաստ մը տալ
կը նշանակէ այլափոխել անոր բուն իմաստը
և նշանակութիւնը. հոս, արդէն խնդրին
բնոյթը Սեմական լեզուէն յառաջ եկած
ըլլալով, կերպով մը զայն կարելի է կոչել
ոճաբանութիւն՝ սեմական լեզուի:

Սուրբ Պողոսի առ Գաղատացիս ուղ-
ղած բնագիրը ուրեմն լո՛ւնչպէս պիտի վեր-
լուծենք և պարզաբանենք:

Ան՝ իր այս թուղթին մէջ «Տեառնեղ-
բայր»ը միայն կը յիշէ, հետեւաբար պէտք
է որ անոր բուն նշանակութեան երթանք,
որ է «բայց միայն» և ո՛չ թէ «ի բաց առեալ»:
Վերի ինչպէս նաև ուրիշ տեղեր կիրարկուած
Սեմական լեզուին յատուկ դարձուածքները
վերլուծելով, կարելի է զիտել տալ որ,
անոնք բոլորն ալ իրենց կազմախօսական
ձևին մէջ առանձնական իմաստներ ունին:
Վասնզի՝ բնագիրը իր ետին, չատ ան-
գամներ լուեկայն հասկնալի իրողութիւն-
ներ կ'ունենայ, ինչպէս է վերև յիշուած
պարագային մէջ:

Այսպէսով պարզաբանուած նախագա-
սութիւնը կ'ըլլայ ընդունական, հետեւաբար,
«εἰ-μὲν» (բայց միայն) բառը մեղի կուտայ
անոր բնական իմաստը և նշանակութիւնը:

Սուրբ Մատթէոս Աւետարանիչ, Դա-
ւիթ թագաւորին և իր ընկերակիցներուն
կողմէ Առաջաւորութեան հացը ուտելու
պարագան բացատրելուն առթիւ, ուրիշ
լուեկայն իմաստ մըն ալ ունի, այսինքն՝

այդ արգելքը բոլոր մարդոց համար ալ նոյնն էր ընդհանրապէս, որուն իմաստը ամբողջացնելու համար կ'աւելցնէ «բայց միայն քահանայից»:

Նոյն բանը կը գիտուի Յայնսութեան բնագրին մէջն ալ. «Եւ սասցաւ նոցա զի մի՛ մեղիցեն խոտոյ երկրի, և մի՛ ամենայն ծառոց, մի՛ (լռելեայն հասկնալի) ամենայն մարդոյ երկրայնոյ, բայց միայն նոցա որ ոչ ունիցին զկնիք ի վերայ ճակատու իւրեանց»:

Այս կերպով փորձենք ուրեմն մեկնել Սուրբն Պօղոս Առաքեալին առ Գաղատացիս ուղղած թուղթին բնագրին իմաստը:

Սակայն հոս բնագիրը ա՛յնքան յստակ և պայծառ է որ, ուրիշ տեղ մը երթալու պէտք չի մնար մեզի, եթէ ոչ առաքելոց խմբին, որոնցմէ մին՝ «Տեառնեղբայր» Յակոբոս Առաքեալը՝ կը պակսի իրենց մէջ:

Մեր այս բնագրին թարգմանութեան հակառակորդները հոն տեսնել կուզեն տարբեր իմաստ մը այսպէս. — Պետրոս Առաքեալէն զատ, ոչ մէկ առաքեալ տեսայ, և ո՛չ ալ ուրիշ ուէ նշանաւոր եկեղեցական անձնաւորութիւն մը, ոչ ալ նախնական եկեղեցւոյ պետերէն մէկը, որոնց կրնայի ենթարկուիլ, բացի Յակոբոս «Տեառնեղբայր»էն: Ինչպէս կը տեսնուի, կ'ըսէ Հայր Լակրանտ, Ջահնի կողմէ կատարուած Ս. Պօղոս Առաքեալին բնագրին յաւանդոտ վերաբերութիւնը՝ «կարելի է ենթադրել բարդ, դժուարին և լուռ իմաստ մը», «կարելի է նաեւ ասկէ աւելի դժուարաւոր, բարդ, դժուարմբոնելի իմաստ մը ենթադրել»:

1. Վերջապէս, Սուրբն Պօղոս Առաքեալի համար տրուած վերոյիշեալ բացատրութիւնը թէ՛ Սուրբ Երուսաղէմի մէջ, բացի Պետրոս և Յակոբոս առաքեալներէն, ուրիշ կարեւոր անձեր տեսած չէ, ճշմարտութեան հակառակ եղած բան մը պիտի ըլլար, վասնզի՝ ըստ Գործք Առաքելոցի բաղդատական հատուածի մը (Թ. 26-27), Պօղոս հոն տեսաւ նաև Բառնաբասը, որ երկուստան առաքեալներէն յետոյ, ամենէն կարեւոր և հեղինակաւոր անձնաւորութիւնն էր:

2. Նոյն ենթադրութիւնը հաշտ կը թուի ըլլալ այն նպատակին, զոր հեթանոսաց առաքեալը իր թուղթին մէջ կը հետապնդէ:

Սուղութեանց և շփոթութեանց ընթացքին, անոր պաշտպանները իրենք զի-

րենք առաքելոց կողմէ դրկուած պատգամաւորներ նկատելով, կը յաւանդին ըսելու թէ՛ Պօղոս՝ հեղինակութիւն մը չունէր ամենեւին, քանի որ ան՝ ո՛չ տեսած և ո՛չ ալ լսած էր Քրիստոսը. առաքեալները միայն, քրիստոնէութեան մասին գիտէին այն, զորս անոնք ուսած էին Ս. Երուսաղէմի մէջ, մինչդեռ ուրիշներ կ'ալլափոխէին իրենց վարդապետութիւնը, հրէական օրէնքները մերժելով:

Ուրեմն՝ Պօղոս յառաջ բերելով իր առաքելական հեղինակութիւնը, կ'ուզէ Գաղատացւոց ապացուցանել թէ՛ ան իր վարդապետութիւնը ուղղակի Քրիստոսէն առած է, որ իրեն երեցած և ուսուցած է, և ո՛չ թէ Առաքեալներէն կամ Պետրոսէն, որուն այցելած է Երուսաղէմի մէջ իր դարձէն երեք տարիներ վերջը միայն:

Պօղոս ինքզինքը պաշտպանելու պէտք չունի, իրենց աշակերտած չըլլալուն համար. նոյնիսկ իր համբաւին աղարտիչները չեն համարձակիր նուազեցնել իր հեղինակութիւնը:

Այսուամենայն յաւանդիլ ըսելու թէ՛ Պօղոս այդ տողերուն մէջ թաքուն միտք մ'ունի իր ետին, ձրի և քամածին ենթադրութիւն մըն է, որ յառաջ եկած է նախապաշարուած բողոքականաց ազդեցութեամբ, որոնք՝ Ս. Մարիամ Աստուածածնի կուսութեան դէմ կը հակառակին:

Բաղդատական հատուած մը Գործք Առաքելոցէն, ուժ կուտայ այս բնագրին բնական թարգմանութեան պէտքին: Սուրբն Ղուկաս Աւետարանիչ, հոն կը պատմէ Սուրբն Պօղոսի ժամանումը յերուսաղէմ, անոր դարձէն վերջ առաջին ճամբորդութեան միջոցին, և կ'ըսէ. «Իբրև եկն Սաւղոս յերուսաղէմ, ընդելանէր յարել յաշակերտան. և ամենեքեան երկնչէին ի նմանէ, չհաւատային թէ իցէ աշակերտ: Բայց Բառնաբայ առեալ զնա՝ ած առ առաքելսն» (Գործք. Առաք. Թ. 26-27):

Վերի թուղթին մէջ յիշատակուած «առաքելսն» յոգնակի բառը մեզի կը ստիպէ ենթադրելու որ, երկուստան առաքեալներէն մի՛ միայն Պետրոսը չէր որ ընդունեց Պօղոսի այցելութիւնը Սուրբ Բաղդաթին մէջ, այլ և Յակոբոսը՝ որ Պետրոսի հետ միակ յիշատակուածն է:

Հայացուց՝ ՊԱՐԳԵԻ ՎՐԴ. ՎՐԹԱՆԵՍԵԱՆ
(Նարեկեան)